

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

ХНПУ імені Г. С. Сковороди

від 31 серпня 2026 протокол № 9

 Юрій БОЙЧУК

ПРОГРАМА

**організації та проведення підвищення кваліфікації
вчителів історії закладів загальної середньої освіти за темою
«Харківщинознавство: наш край від стародавніх часів до початку XVIII ст.»**

Розробник: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Володимир КОЛОДА – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, завідувач Навчально-наукової археологічної лабораторії ХНПУ імені Г. С. Сковороди.)

Напрямок підвищення кваліфікації професійний розвиток учителів історії відповідно до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»

Рецензенти:

Аксьонова Наталя Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Гончарова Ольга Сергіївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Термін дії програми: з 2026 до 2031 року.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. Освітня програма підвищення кваліфікації вчителів закладу загальної середньої освіти, котрі викладають курс «Харківщинознавство» розроблена на основі сучасної державної освітньої політики, стратегії реформування освіти, а також із урахуванням Концепції Нової української школи.

Актуальність розроблення та впровадження програми зумовлена необхідністю підвищення уваги до регіональної історії, що є основою патріотичного виховання в умовах швидких змін в соціально-економічному, політичному житті країни, викликами глобалізації, та децентралізації суспільства. Сучасний педагог закладу освіти має бути готовим як до роботи за державними освітніми стандартами в контексті реформування системи освіти, зокрема до виконання заходів щодо реалізації євроінтеграційних процесів у галузі освіти, так і до роботи з місцевими матеріалами, що свідчать про особливість регіонального розвитку в межах загальнодержавного поступу, викривати причини та особливості історії рідного краю з використанням інклюзивного підходу, посилення ролі цифрових технологій в організації освітнього процесу та активного використання технологій дистанційного навчання.

Цільова група: вчителі закладів загальної середньої освіти різних типів і форм власності, які викладають курс «Харківщинознавство».

Обсяг (тривалість): 1 кредит ЄКТС (30 годин), термін навчання 1 місяць

Особливості реалізації програми: Програма реалізується впродовж одного місяця у синхронному режимі й передбачає гнучкі форми навчання, що забезпечує безпеку, доступність та ефективність навчання для учителів середніх і старших класів в різних регіонах, включно з прифронтовими. Заняття поєднують інтерактивні лекції, практичну роботу по самостійному опануванню матеріалів (література, навчальні фільми, лекції в YouTube та краєзнавчі медіаресурси) з наступним їх обговоренням, що сприяє засвоєнню знань і їх практичному застосуванню. Програма відповідає чинному законодавству України й гарантує офіційне підтвердження результатів підвищення кваліфікації.

Форма (форми) навчання: дистанційна (онлайн) із використанням технологій відеоконференцій та інтерактивних платформ; за можливості й безпечних умов – очна або змішана форма.

Мета підвищення кваліфікації: є поглиблення знань вчителів з давньої історії рідного краю як складової історії всієї України, подальший розвиток краєзнавчого руху на Харківщині, виховання поваги і шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини рідного краю, розвиток професійних компетентностей учителів середніх і старших класів з сучасним поглядом на давнє минуле Слобожанщини та можливості використання цих даних для поглиблення патріотизму, а також творчої та наукової роботи в шкільних і позашкільних навчальних закладах.

Завдання підвищення кваліфікації:

- підвищити рівень професійної компетентності вчителів історії відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик;
- оновити професійні знання і уміння вчителів історії в роботі з археологічними та писемними джерелами і даними, та оновлення наукового і музейного напрямку роботи з учнями в шкільній та позашкільній сферах;
- продовжити формування нового педагогічного мислення, готовності вчителів історії до впровадження нових підходів і методів в шкільній роботі з археологічним матеріалом для посилення патріотичного виховання та розвитку наукових здібностей сучасної молоді відповідно до вимог Нової української школи;
- посилити готовність вчителя до впровадження сучасних освітніх технологій, методів, інтерактивних форм навчання, спрямованих на формування компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти;
- розвинути здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів;
- поглибити здатність здійснювати оцінювання й аналізувати результати навчання учнів;
- сприяти розвитку професійної компетентності через самоосвіту в її різних формах і методах та обмін досвідом із науковцями та всіма учасниками освітнього процесу.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

- здатність моделювати зміст освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання здобувачів, визначених державними стандартами освіти;
- здатність формувати і розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності і наскрізні вміння, визначені державними стандартами освіти;
- здатність здійснювати інтегроване навчання здобувачів освіти;
- здатність добирати і використовувати сучасні й ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти;
- здатність формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти;
- здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхній психоемоційний стан;
- здатність використовувати стратегії роботи зі здобувачами освіти, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я- ідентичності;
- здатність формувати мотивацію здобувачів освіти й організовувати їхню пізнавальну діяльність;
- здатність формувати спільноту здобувачів освіти, у якій поважають і враховують права кожного;
- здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії із здобувачами освіти в освітньому процесі;
- здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства;
- здатність працювати в команді із залученими фахівцями для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами;
- здатність організовувати процес навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти;
- здатність організовувати осередки навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти;

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

За результатами навчання слухачі оволодіють **знаннями** та набудуть (вдосконалять) **уміння, навички** щодо:

визначення, адаптування та моделювання змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів) і послідовність його опрацювання;

створення умов для формування і розвитку в здобувачів освіти ключових компетентностей, наскрізних умінь;

застосовування міжпредметних зв'язків й інтеграції змісту різних освітніх галузей, навчальних предметів (інтегрованих курсів);

формування в здобувачів освіти розуміння природних зв'язків різних процесів, умінь вирішувати практичні завдання, що вимагають синтезу знань з різних освітніх галузей; розвивати в здобувачів освіти системне мислення;

вміти добирати доцільні форми, методи й засоби навчання;

вміти застосувати інноваційні технології навчання освітньої галузі (навчальних предметів / інтегрованих курсів);

упроваджувати технології та методики особистісно зорієнтованого й інтегрованого навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти;

добирати доцільні форми, методи, прийоми й засоби для здійснення дослідницької діяльності здобувачами і способи представлення ними досягнутих результатів;

формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти у процесі їхнього навчання, виховання й розвитку;

планувати і здійснювати освітній процес з урахуванням вікових й індивідуальних особливостей здобувачів освіти;

надавати підтримку учням, які мають ознаки стресу;

створювати умови формування позитивної самооцінки здобувачів освіти;

Використовувати практики, що заохочують здобувачів освіти до ефективної взаємодії;

застосовувати навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, підтримувати їхнє прагнення до саморозвитку, розкривати їхні здібності;

співпрацювати з батьками як членами команди психолого-педагогічного супроводу здобувача освіти з особливими освітніми потребами;

організовувати співпрацю із залученими фахівцями на основі принципів командної взаємодії;

застосовувати різні види й форми організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти;

розміщувати й використовувати дидактичні матеріали та обладнання в навчальному приміщенні.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації:

Оцінювання результатів навчання здійснюється на засадах об'єктивності, прозорості та відповідності очікуваним результатам навчання. Оцінювання результатів навчання в межах програми підвищення кваліфікації здійснюється з метою визначення рівня сформованості професійних компетентностей слухачів. Підтвердження результатів навчання відбувається за умови проходження

слухачем від 70 до 100 % обсягу програми, що передбачає виконання всіх обов'язкових навчальних завдань та активну участь у заняттях.

Із метою оцінювання результатів навчання використовуються такі інструменти:

- тестові завдання для перевірки теоретичних знань за темами модулів програми;

- індивідуальні науково-дослідні завдання з метою вивчення окремих археологічних культур (хронологічно визначених людських спільнот), що характерні для окремих етапів розвитку людства на теренах Харківщини

- практичні завдання, що передбачають розроблення елементів занять та мініпроектів по окремих аспектах історії конкретних територій та напрямків людської діяльності у давнину.

Підсумковий рівень навчальних досягнень слухачів визначається за такими критеріями:

- виконання тестових завдань із результатом від 70 до 100 % правильних відповідей;

- актуальність, практична цінність та методична обґрунтованість виконаних науково-дослідних завдань і мініпроектів;

- рівень самостійності, творчого підходу та педагогічної рефлексії у процесі виконання завдань.

Документ про підвищення кваліфікації: свідоцтво про підвищення кваліфікації відповідно до встановленого зразка обсягом 30 годин / 1 кредит ЄКТС. Враховуючи особливості реалізації програми вона розрахована на варіанти з реалізацією на 18 або 10 годин.

Вартість програми : узгоджується додатково (враховуючи кількість слухачів).

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Реалізація програми ґрунтується на засадах гнучкості, варіативності, науковості та практичної спрямованості, з орієнтацією на професійні потреби вчителів середніх і старших класів у закладах загальної середньої освіти.

Програмою передбачено інтерактивні лекційні заняття та самостійне опрацювання матеріалу.

Практичні заняття проводяться у вигляді колоквиуму по науково-дослідним завданням або захисту тематичних мініпроектів.

Самостійна робота передбачає опрацювання навчально-методичних матеріалів, виконання тестових та практичних завдань.

Підсумкові заходи передбачають участь слухача курсів у колоквиумі, виконанні тестових завдань (10 питань) або захист власно створеного тематичного мініпроекту.

Максимальна кількість балів, яку можуть отримати учасники, – 100 %. Прохідний бал – 70 % і вище. Учасники, які успішно виконали програму, представили результати виконання науково-дослідного завдання та власний мініпроект та пройшли підсумкове тестування, отримують сертифікат про підвищення кваліфікації.

Зміст програми складається з 2-х модулів та 4-ти взаємопов'язаних тем. Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, становить:

- 30 год, з них: 8 год – лекційні заняття, 2 год – контрольні заходи, 20 год – самостійна робота. Контрольні заходи здійснюються в поточному режимі;

- 18 год, з них: 8 год – лекційні заняття, 7 год – самостійна робота, 3 год – контрольні заходи. Контрольні заходи здійснюються в поточному режимі;

- 10 год, з них: 4 год – лекційні заняття, 5 год – самостійна робота, 1 год – контрольні заходи. Контрольні заходи здійснюються в поточному режимі.

Структура програми підвищення кваліфікації обсягом 30 годин

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні	Самостійна робота	Контрольні заходи	Усього
МОДУЛЬ 1. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини					
Тема 1.1. Археологічні дослідження та їх роль у вивченні історії людства	2		2		4
Тема 1.2. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини	2		14		16
Тема 1.3. Заснування Харкова і рання історія Слобожанщини	2		2		4
Разом за модулем	6		18		24
МОДУЛЬ 2. Археологічний матеріал у шкільній на позашкільній освітній та науковій роботі					
Тема 2.1. Археологічний матеріал у шкільній та позашкільній роботі: шкільний музей (кабінет) та форми роботи з учнями	2		2		4
Разом за модулем	2		2		4
Підсумкові заходи				2	2
Усього	8		20	2	30

2.1. Структура програми підвищення кваліфікації обсягом 18 годин

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні	Самостійна робота	Контрольні заходи	Усього
МОДУЛЬ 1. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини					
Тема 1.1. Археологічні дослідження та їх роль у вивченні історії людства	2		2		4
Тема 1.2. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини	2		1		3
Тема 1.3. Заснування Харкова і рання історія Слобожанщини	2		2		4
Разом за модулем	6		5		11
МОДУЛЬ 2. Археологічний матеріал у шкільній на позашкільній освітній та науковій роботі					
Тема 2.1. Археологічний матеріал у шкільній та позашкільній роботі: шкільний музей (кабінет) та форми роботи з учнями	2		2		4
Разом за модулем	2		2		4
Підсумкові заходи				3	3
Усього	8		7	3	18

2.2. Структура програми підвищення кваліфікації обсягом 10 годин

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні	Самостійна робота	Контрольні заходи	Усього
МОДУЛЬ 1. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини					
Тема 1.1. Археологічні дослідження та їх роль у вивченні історії людства	1		2		3
Тема 1.2. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини	1		2		3
Тема 1.3. Заснування Харкова і рання історія Слобожанщини	1		1		2
Разом за модулем	3		5		8
МОДУЛЬ 2. Археологічний матеріал у шкільній на позашкільній освітній та науковій роботі					
Тема 2.1. Археологічний матеріал у шкільній та позашкільній роботі: шкільний музей (кабінет) та форми роботи з учнями	1				1
Разом за модулем	1				1
Підсумкові заходи				1	1
Усього	4		5	1	10

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини.

Тема 1.1. Археологічні дослідження та їх роль у вивченні історії людства.

Археологія як наука та її місце в системі наук. Археологічні джерела: їх різновиди та пізнавальна можливість. Допоміжні археологічні дисципліни та їх роль у вивченні давніх періодів історії людства. Основні археологічні терміни та поняття. Роль археологічних досліджень в системі історичного краєзнавства. Етапи археологічних досліджень на сучасні тенденції науки. Юридичне забезпечення археологічних досліджень Пам'ятки національного значення на Харківщині, їх збереження та використання з метою розвитку освіти та культури.

Тема 1.2. Сучасний погляд на старожитності Слобожанщини.

Кам'яна доба – Початковий етап розвитку суспільства на Слобожанщині: природні умови та їх роль у заселенні краю; основні етапи розвитку та їх особливості; знаряддя праці; початок переходу до відтворювального господарства. До ранніх металів епоха бронзи та рання залізна доба: основні характеристики та людські досягнення; особливості розвитку нашого краю в означений час. Ранні слов'яни та їх сусіди. Давньоруські часи на Слобожанщині.

Тема 1.3. Заснування Харкова і рання історія Слобожанщини.

Роль різних джерел у вивченні початкового етапу заселення Слобожанщини. Природно-географічний фактор заселення Слобожанщини. Основні напрямки заселення: мета, спосіб, панівні соціальні групи та їх характеристика. Основні етапи і характерні риси українського на іноетнічного заселення. Мультикультурний розвиток населення Слобожанщини при домінуванні українського вектору. Заснування Харкова. Характерні риси економічного, військового, політичного і культурного розвитку Харкова у другій половині 17 – початку 18 ст. розвитку. Археологічні дані щодо початкового розвитку господарства на Харківщині.

.

МОДУЛЬ 2. Археологічний матеріал у шкільній та позашкільній освітній та науковій роботі.

Тема 2.1. Археологічний матеріал у шкільній та позашкільній роботі: шкільний музей (кабінет) та форми роботи з учнями.

Задачі шкільного кабінету/музею та його структура. Етапи роботи з археологічним матеріалом: реставрація, паспортизація, музеєфікація. Принципи створення експозиції: хронологічна, тематична. Форми шкільної (позашкільної) роботи з учнями: лекційна, пошукова, туристична, макетування, моделювання (експеримент). Моделювання: графічне, натурне. Різновиди реконструкцій: предметів, об'єктів, процесів. Вибір теми для початкового наукового дослідження для учня. Основні методи теоретичного археологічного дослідження: формально-типологічний, типолого-хронологічний, кореляційний, методи математичної статистики (індекс спорідненості, статистико-комбінаторний). Участь у конференціях і конкурсах.

КОЛОКВІУМ. Археологічні культури Слобожанщини.

Обговорення виконаних індивідуальних науково-дослідних завдань (на вибір слухача). Суть: за запропонованою схемою / таблицею зібрати основні дані щодо однієї певної археологічної культури, яка відома на Слобожанщині:

1. Дніпро-Донецька,
2. культура ямково-гребінцевої кераміки,
3. середньостогівська
4. ямна культурно-історична спільність,
5. катакомбна культурно-історична спільність,
6. мар'янівська,
7. бабинська (багатоваликова, багатопрошкова),
8. зрубна,
9. бондарихінська,
10. кіммерійська,
11. скіфська,
12. сарматська
13. київська,
14. черняхівська,
15. празька,
16. колочинська,
17. волинцевська,
18. роменська,
19. салтівська,
20. давньоруська,
21. слобідська.

Схема-таблиця основних об'єктивних даних щодо археологічної культури:

Виконавець		археологічна культура
об'єктивні дані	бали	відповідь виконавця
де і коли була відкрита (перша дослід. пам'ятка)	0,5	
ким була відкрита	0,5	
територія розповсюдження	1,0	
хронологічні межі та періодизація	1,0	
основи господарства (навести археологічні матеріали, що доводять вашу тезу)	1,0	
форма житла	1,0	
обряд і форма поховання	1,0	
ознаки матеріальної та духовної культури, які притаманні лише цій групі археологічних пам'яток	2,0	

етнічна належність (доведіть відповідними артефактами та комплексами)	2,0	
---	-----	--

МІКРОПРОЄКТИ.

Самостійно, використовуючи доступну наукову літературу та академічні інтернет-ресурси підготувати 10-хвилинну доповідь з презентацією, включивши в неї список відповідної літератури (5-10 позицій). Окрім тем, що пропонується нижче, виконавець може запропонувати свою, узгодивши її з викладачем.

Можливі теми мікропроектів:

1. кочівники кінця I – початку II тис. н.е. на Слобожанщині;
2. Археологічні пам'ятки району, населеного пункту(мікрорегіону);
3. Дослідники кам'яного віку та бронзової доби на Харківщині (друга половина 20 – початок 21 ст.);
4. Харківська скіфологія другої половини 20 – початку 21 ст.;
5. Археологія в Харківському історичному музеї (20 ст.);
6. Археологія в ХНУ імені В. Н. Каразіна (друга половина 20 – початок 21 ст.): напрямки та персоналії
7. Археологічна лабораторія ХНПУ імені г. С. Сковороди: основні напрямки досліджень.
8. Харківська школа Хозарознавства.
9. Археологічне вивчення початкового етапу заселення Слобожанщини: основні пам'ятки, персоналії та здобутки
10. Проблема охорони археологічної спадщини під час війни.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Багалій, В. Д. *Історія Слобідської України*. Харків : Основа, 1990.
2. *Археологія України за роки Незалежності*. Київ : Інститут археології НАН України, 2022.
3. Горбаненко, С. А., Колода, В. В. *Сільське господарство на слов'яно-хозарському порубіжжі*. Київ : ІА НАН України, 2013.
4. Гречко, Д. С. *Населення скіфського часу на Сіверському Дінці*. Київ : ІА НАН України, 2010.
5. Звід пам'яток історії та культури України: Харківська область. Чугуївський р-н. Вовчанська та Старосалтівська територіальні громади. Енциклопедичне видання / Упоряд. Л. М. Колесникова. Харків: Курсор, 2024.
6. Колода, В. В. Харківщина у стародавні часи (на допомогу вчителю-краєзнавцю). *Харківська історико-археологічна збірка*. Вып. 24. Харків : Мачулин, 2019. С. 4–40.
7. Колода, В. В. Харків – осередок хозарознавчих досліджень в Україні (від відкриття старожитностей Хозарського каганату до сучасності). *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2022. Вип. 26. С. 118–149.
8. Колода В. В. Археологічні матеріали XVIII ст. та перспектива їх

використання у вивченні багатовимірної спадщини Г. С. Сковороди. *Григорій Сковорода і ми українці: диво першого кроку і сила ініціативи: колективна монографія* / За заг. ред. Ю. Бойчука, М. Култаєвої. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2023, с. 48–63.

9. Колода В. В. Слов'яно-тюркські відносини кінця I тис. н. е. крізь призму сучасних археологічних реалій. *Українсько-тюркська спільна культурна спадщина (з нагоди відзначення 880-ліття від дня народження азербайджанського мислителя і поета Нізамі Генджеві: Збірник наукових праць* / за наук. ред. Ф. Туранли. – Харків: «Контраст», 2023, с. 148–155.

10. Колода В. В. Харківська школа хозарознавства: створення, діяльність в роки незалежності, сучасні проблеми та перспективи. *Науково-освітянська еліта та формування інтелектуального потенціалу української нації: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої пам'яті доктора історичних наук, професора В. Я. Білоцерківського (Харків, 29 березня 2024 р.)* / за заг. ред. О. С. Гончарової. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024, с. 177–194.

11. *Харківщинознавство. Географія та історія рідного краю : навч. посібник. для 8–9 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1.* За ред. Л. Д. Покроєвої. Харків : Гімназія, 2021. С. 85–131.

Додаткова література

1. Горбоносов, В., Парамонов, А. *Дорогами Сковороди. Слобідська Україна.* Харків : Точка, 2022.

2. Колода, В. В. Так починався Верхній Салтів. *Харьковский исторический альманах 2007 – 2009.* Харьков 6 Харьковский частный музей городской усадьбы, 2010. С. 4–11.

3. Колода, В. В. Матеріали скіфського часу на городищі Коропові Хутори (2003–2005, 2010 роки дослідження). *Феномен Більського городища – 2024: збірник наукових праць.* Київ, Харків, Котельва : Майдан, 2025. с. 273–294.

4. Колода, В. Побутово-господарські будівлі салтівського часу на городищі Мохнач. *Археологія & Фортифікація: науковий збірник*, 2025. Вип. 2, с. 107–119.

5. *Красзнавча книга Харківщини 2022–2023: анот. каталог видань* / Департамент культури та туризму Харків, облдержадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка; уклад Н. І. Гайворонська, Л. М. Конопля. Харків: ХОУНБ, 2024.

6. Парамонов, А. *«Муравський шлях».* Харків: Видавець Андрій Парамонов, 2025.

7. *«Сметная» книга міста Харкова 1700 року.* Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2019.

8. *Фортеця Харків та околиці у другій половині XVII ст.* Харків : Видавець Андрій Парамонов, 2026.

Додаткові ресурси

Фонди бібліотек: бібліотека ХНПУ імені Г. С. Сковороди (вул. Алчевських, 29), відділ "Україніка" Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка (пров. Короленка, 18).

Інтернет-джерела (сайти і портали):

1. Вебресурс «Краєзнавство» Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Короленка – <https://kray.korolenko.kharkov.com>
2. Освітній портал «Освіта UA». URL: <http://osvita.ua/>.
3. Офіційний сайт Департаменту науки і освіти ХОДА. URL: <https://dniokh.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Департаменту освіти Харківської міської ради. URL: <http://www.kharkivosvita.net.ua/content/5/509>.
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua>.
6. Сайт Інституту археології Національної академії наук України – <https://iananu.org.ua>
7. Сайт спілки археологів України – <http://vgosau.kiev.ua/>
8. MEDIAPORT. Сторінка Андрія Парамонова – <https://mediaport.ua/author/andrij-paramonov/>